

Nádobka mladšího merovejského období z Cetnova (Zettendorf), okr. Cheb: pokus o kulturněhistorickou interpretaci¹

The Vessel of Younger Merovingian Period from Cetnov (Zettendorf), dist. Cheb: an Attempt to Cultural-historical Interpretation

Das jungmerowingerzeitliche Gefäß aus Cetnov (Zettendorf), Kreis Cheb (Eger): Versuch einer kulturhistorischen Interpretation

Jan Hasil

Abstrakt

Příspěvek se věnuje okrajovému jevu raně středověké germánské hmotné kultury, jímž jsou dvojkónické, hřebenem zdobené nádobky, které se vyskytují na východní periferii francké říše v první polovině 7. století. Největší pozornost je věnována jedinému exempláři nalezenému v České republice, který pochází z Cetnova (Zettendorf), okr. Cheb.

Abstract

The paper deals with a marginal phenomenon of early medieval Germanic material culture, which are biconical with a comb decorated vessels that occur on the eastern periphery of the Frankish Empire in the first half of the 7th century. Most attention is given to a single specimen found in the Czech Republic that comes from Cetnov (Zettendorf), dist. of Cheb.

Klíčová slova: Cetnov – Chebsko – Čechy – Bavorsko – Durynsko – 7. století – hmotná kultura – dvojkónická nádoba – kulturní kontakty

Key words: Cetnov – Cheb-region – Bohemia – Bavaria – Thuringia – 7th century – material culture – doubleconical vessel – cultural contacts

Úvod a formulace otázky

V neděli 23. září 1989 vyrazil rybář Jiří Hanzl z osady Doubrava za svým koníčkem na severní břeh tehdy upuštěné vodní nádrže Skalka při osadě Cetnov (něm. Zettendorf), okr. Cheb. Zde, kdesi v poloze Auflur,² která se nachází jižně od jádra osady (viz obr. 1), učinil na břehu přehrady objev nevelké hliněné nádobky. Tu předal jubilatovu spolužákovi ze semináře J. Filipa P. Šebestovi, dlouholetému archeologovi chebského okresního muzea, díky čemuž se rozrostl nálezový fond chebské archeologie o pozoruhodný předmět, kte-

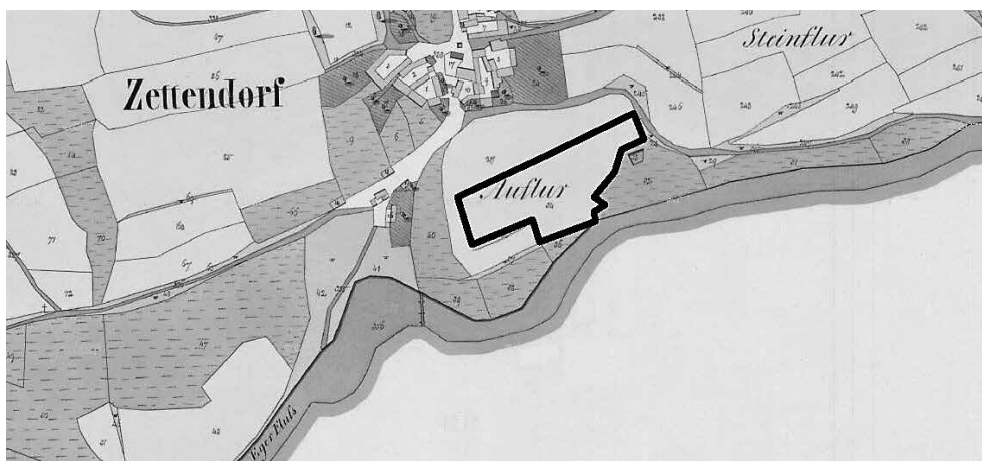
rý již bezmála čtvrtstoletí pokouší důmysl archeologické obce. P. Šebesta provedl na udávaném místě nálezů povrchový sběr, který však – krom kolekce několika keramických zlomků rozličného stáří – zůstal bez jakéhokoliv výsledku, který by vedl ke zpřesnění nálezových okolností a kontextu nálezů.³

Je možno již na tomto místě předeslat, že nalezený keramický jedinec je v daném regionu a vlastně i celkově v rámci západoslovanského i merovejského kulturního prostředí svou kombinací technologicko-morfologických znaků atypický, což při absenci jiného než obecně geografického kontextu představuje výzvu k testování limitů kulturně, resp. kulturněhistoricky založené archeologické interpretace. Ta – jakkoliv se po více než stoleté dominanci v posledních desetiletích tvrdě potýká s konkurencí celé řady metodologických „-ismů“ – přeci jen zůstává a musí zůstat standardní součástí výzbroje oboru i jednotlivce v jeho rámci. Na podporu tohoto tvrzení lze jistě vést

¹ Text je výstupem projektů VG 133 „Komunikační souvislosti vybraných středověkých sídelních aglomerací na česko-bavorském pomezí“ a GAUK 521412 „Česko-bavorské kulturní kontakty v raném středověku 2“ řešených na ÚPA FF UK.

² Podle P. Šebesty (1995) na parcele č. 34. Toto parcelní číslo se však evidentně vztahuje ke starší pozemkové evidenci (pozemkovému katastru), neboť současný katastr nemovitostí pozemkovou parcelu č. 34 na k. ú. Cetnova neviduje. Korelaci pomístního jména Auflur a antikvovaného parcelního čísla ukazuje obr. 1. Prostor nálezů se nachází zřejmě na parcelách č. 27/1, 7 a 9 katastru nemovitostí.

³ Šebesta 1995. Cf. sbírkové evidenční karty k nálezům, které zřejmě chybně udávají, že nález byl učiněn již roku 1987.

Obr. 1 Místo nálezu podle stabilního katastru. Graficky zvýrazněna parcela č. 34 (zdroj web ČÚZK). – Abb. 1 Fundort nach dem Franziszeischer Kataster. Die Parzelle Nr. 34 graphisch markiert (nach ČÚZK).

celou řadu argumentů, na tomto místě snad postačí dva základní, které se navíc komplementárně doplňují. Prvním z nich je skutečnost, že kulturně-interpretativní přístup je tradičně zakódován v myšlenkovém systému archeologie, bez kterého asi není možno přejít od jednotlivostí k ucelnějšímu narativu.⁴ Druhý důvod je pak ještě závažnější; kulturní historie se stala – třebaže s těžištěm při studiu raně novověké a moderní společnosti – již od 80. let významným proudem evropské historiografie.⁵ Pokud tedy česká archeologie čas od času hledá společnou platformu s historickými obory,⁶ popřípadě se snaží zdůvodnit, proč od tohoto úkolu abstrahuje,⁷ neměla by tento podstatný segment současné evropské historiografie přehlížet. Pokud totiž není možno z povahy věci sladit charakter a kompetenci pramenů, nabízí se zde právě jednotné prizma, které kulturní historie a archeologie do značné míry sdílejí.

Budeme-li tedy chápat cetnovskou nádobku jako modelový příklad kulturněhistorického (kulturněinterpretativního) problému, lze se pokusit na tomto místě formulovat několik otázek, které by snad na pramenné výpovědi tohoto artefaktu bylo možno řešit:

1. Není-li možno nádobku jednoznačně přiřadit některému kulturnímu prostředí, je na ní možno spatřovat alespoň jednotlivé technologické a morfologické znaky, jež by takto identifikovat možné bylo?

2. Lze vymezit geograficky, chronologicky a kulturně potenciální okruh provenience?
3. Vyskytují se v této oblasti nálezy obdobných artefaktů?
4. Lze takto zjištěné skutečnosti zobecnit a diskutovat v kontextu celkového kulturního vývoje dané oblasti v kritickém časovém období?

Popis nádoby a dosavadní interpretace nálezu

Cetnovský nálezu představuje celistvá dvojkórná nádobka (viz *tab. I*) o výšce 125 mm, průměru ústí 66 mm, průměru maximální výduti 140 mm a vnějším průměru dna 76 mm, která se dnes nachází v archeologické sbírce Muzea Cheb, p.o., pod inventárním číslem A 6552. Keramická hmota je relativně jemná a měkce vypálená, a protože vnější plochy jsou silně poškozeny pobytím ve vodním prostředí („omlety“), lze jen ze složené tektoniky nádoby a náznaků slepování jednotlivých částí v jejím vnitřku rozhodnout otázku, zda se jedná o nádobu v ruce robenou nebo vytáčenou, a to s příklonem k první z uvedených možností.

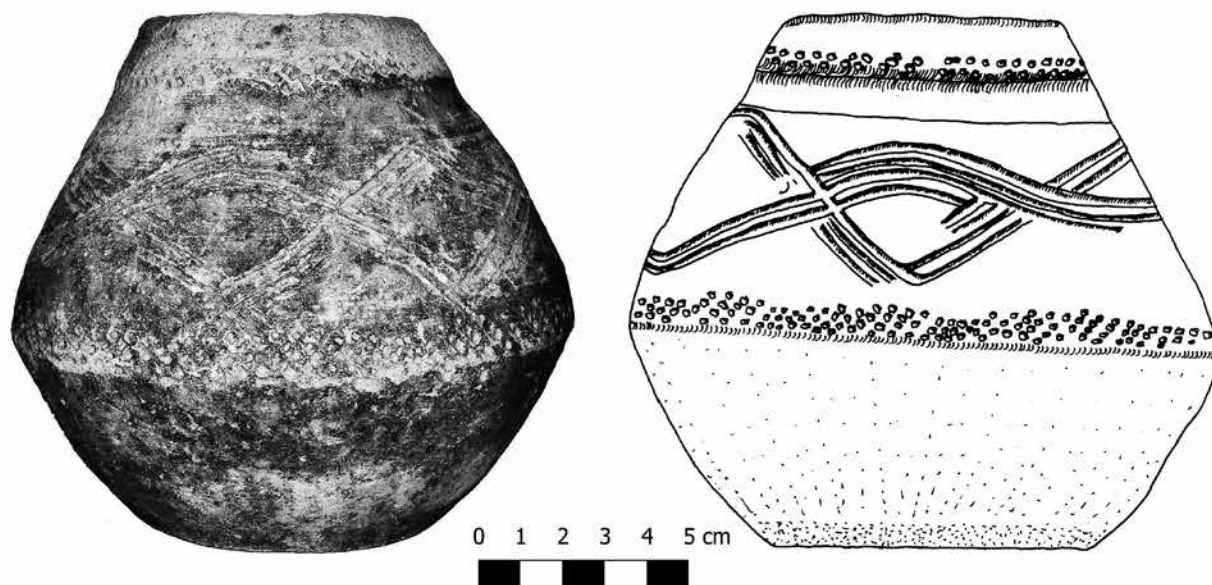
Výzdoba se skládá z dnes poněkud zahlazené plastické lišty, která se nachází těsně pod jinak naprosto nezřetelně naznačeným hrdlem, kterou zdobí hustý pás hřebenového kolku. Totožný výzdobný motiv se potom opakuje i na maximální výduti nádoby. Stejný nástroj, tj. čtyřzubý hřeben s hroty o čtvercovém průřezu, byl patrně použit i při výzdobě plecí (prakticky tedy celé plochy vrchního kónusu), která je provedena dvěma pravidelně se křížícími hřebenovkami, jež tak vytvářejí kosočtvercový kazetový motiv. Posledním prvkem výzdoby je potom jednoduchá, místy setřená

⁴ Srov. průběžné rezultáty (zejm. *Brather 2011*, 167–169) současné diskuse o poznávání identit ve vztahu k hmotné kultuře (*Bierbrauer 2004*, *Brather 2004*, *Curta 2007*).

⁵ Cf. *Daniel 2005*; *Burke 2006*, 2011, zde další literatura.

⁶ Např. *Klápště 2003*, *Macháček s. a.*

⁷ *Neustupný 2007*, zvl. 189, 195.

Tab. 1 Raně středověká nádobka z k. ú. Cetnov, okr. Cheb (foto a kresba M. Beránek). – Tab. 1 Ein frühmittelalterliches Gefäß aus Cetnov (Zettendorf), Kreis Cheb (Eger) (Photo und Zeichnung M. Beránek).

linie, která probíhá mezi spodním pásem hřebenevého vpichu a kazetovou výzdobou. Vnitřek nádoby je dnes šedočerný, pozůstatky původního povrchu jsou tmavě hnědé, omluté partie potom průběžně světlají až do okrova.

Cetnovský nálezy byl vy publikován a správně chronologicky zařazen do mladšího merovejského období již P. Šebestou (1995), v širším kontextu se k němu potom jako první vyjádřila N. Profantová (2000, 661–663), která v něm spatřovala domácí nápodobu merovejské keramiky, což by byl případ, který v zásadě nemá na území Čech období. Pro mladší, karolinské období, poukazuje N. Profantová na souvislost keramiky imitující západní předlohy s vyšším sociálním prostředím, což vykládá tak, že přestože keramika zřejmě neplní primárně reprezentativní úlohu, mohou ji plnit jiné komodity, pro které mohl být určitý typ keramického obalu příznačný. Z jiného, úzce regionalistického úhlu – ovšem bez přímé vazby na stanovisko N. Profantové – interpretoval význam cetnovské nádoby opět P. Šebesta (2002, 205). Šebestův poněkud problematický text měl ambici sumarizovat archeologicky postižitelné západní vlivy v raně středověkých až kolonizačních nálezech z Chebska, které pak paušálně prohlásil za „nejstarší stopy kolonizace“. Cetnovský nálezy je zde spojován s blíže nespecifikovanými, „ne zcela identickými“⁸ analogiemi ze středního Německa

a německého Podunají a spolu s nálezy z lokality Dlouhé Mosty (viz Hejna 1971, 504–506; Hasil 2010, 24), jejichž původ je však zpravidla hledán v Porýní. Má reprezentovat období počátků germánského (raně německého) osidlování Chebu a Chebska, byť pro něco podobného nelze v období zhruba 7.–11. století nalézt jakékoliv další opory, a to ani v archeologickém materiálu, ani v toponomastickém svědectví, ani v písemných pramenech.⁹ Obě nastíněné hypotézy však nenacházejí oporu v sídelněhistorickém kontextu, z jehož analýzy (Hasil 2008; 2010, 45–51) vyplývá, že tyto ojedinělé nálezy relativně staré keramiky, která samotná (příp. její předlohy) pochází z relativně vzdálených regionů, dokládají nejspíše komunikační potenciál horního Poohří v období před vznikem chebské raně středověké sídelní komory. Teprve s jejím vznikem, tj. někdy v pokročilém 8. či na počátku 9. století, lze předpokládat trvalé osídlení Chebské pánve. V době předpokládaného vzniku cetnovské nádoby v mladším

204; 1976, 56, Taf. 52: 1; Träger 1985, 195, 201, Abb. 17: 5) a na dvojkónické nádoby z alamansko-franského pohřebiště Dillingen-Schretzheim, Ldkr. Dillingen a. d. Donau (Koch 1977, zejm. 145–148). Všechny tyto nálezy však morfologicky a především technologicky odpovídají fenoménu „franského dvojkónusu“, který – jak se ukáže – představoval zřejmě genotyp cetnovského nálezu a jeho paralel, jsou však jeho specifickými deriváty.

⁹ Naopak skutečný proces kolonizace v oblasti Chebska ve 12. a 13. století měl velmi specifický průběh a podílelo se na něm ve značné, ne-li převažující míře obyvatelstvo a mocenské entity bezprostředně sousedících regionů – viz Hasil v tisku.

⁸ P. Šebesta se patrně odvolává zejména na nádobku z hrobu č. 2 na lokalitě Haßleben, Ldkr. Erfurt (Schmiedt 1966,

merovejském období tak zřejmě na Chebsku chyběla elita, která by se mohla v souladu s obecně zřejmě správnou interpretací N. Profantové prezentovat nápodobou merovejské keramiky. Z toho rovněž vyplývá, že je málo pravděpodobný vznik drobné sídelní enklávy germánského obyvatelstva v oblasti, která ležela hluboko v západoslovanské sídelní oikumeně, jež by jednak záhy zaměnila svou hmotnou kulturu, jazyk a hlavně kolektivní identitu za obecně západoslovanskou. Zároveň by však udržovala komunitní povědomí s dřívějším prostředím tak, aby zprostředkovala dlouhodobý kolonizační proces, jak si ho patrně představoval P. Šebesta. Vývoj komunit a především komponent jejich identit v regionu však evidentně představoval podstatně složitější proces, než se doposud soudilo, viz např. *Hasil – Beránek (v tisku)* či příspěvek T. Klíra v tomto svazku (*Klír 2015*).

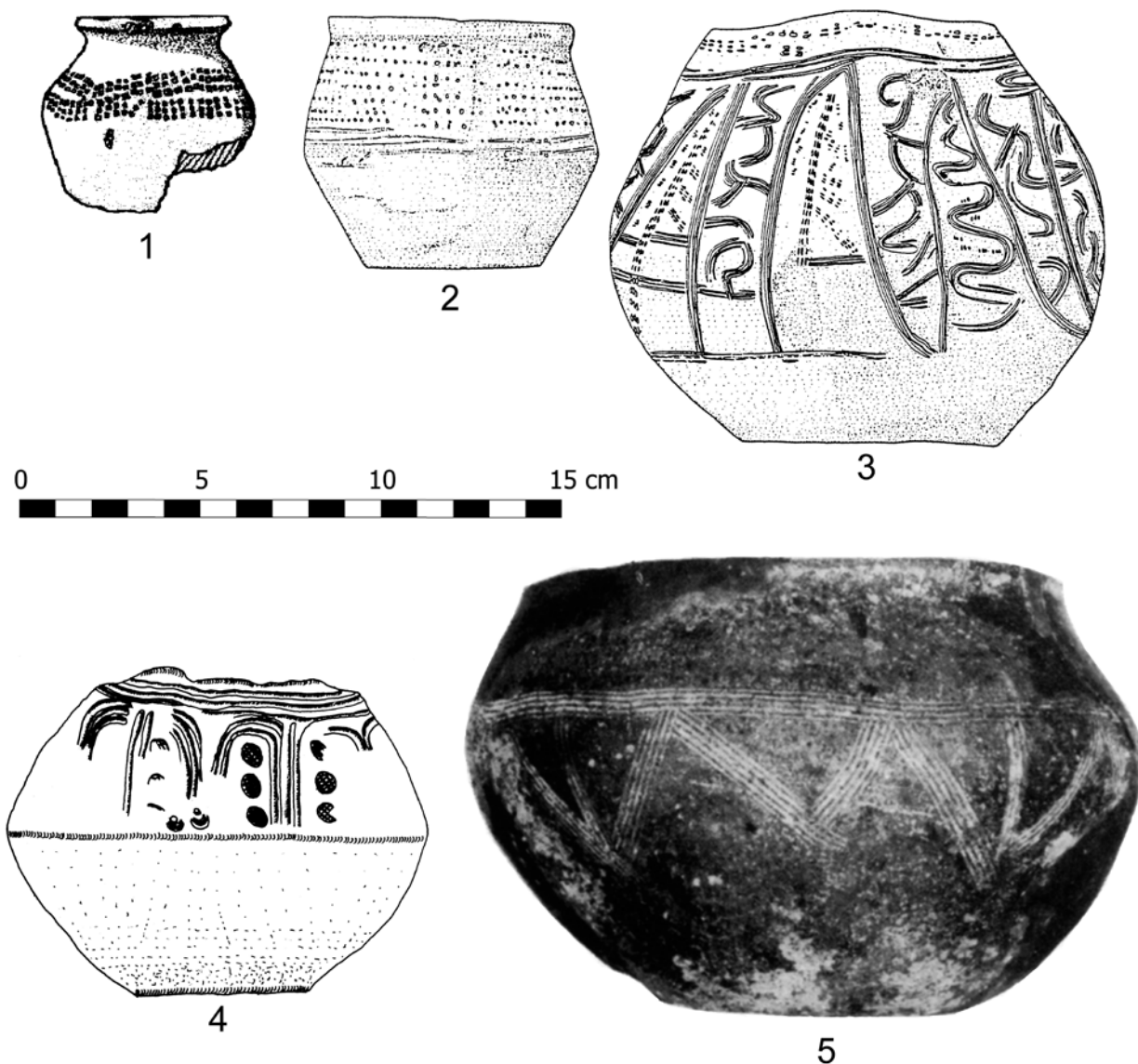
Komparativní rozbor morfologických a technologických znaků

V kontextu hmotné kultury raně středověkého Chebska zaujme cetnovská nádobka zejména svou dvojkónickou stavbou, kterou se v rámci užšího regionu shoduje pouze se třemi jinými nálezy, jejichž nálezové okolnosti a interpretace jsou bohužel neméně problematické. V první řadě jde o jednu z nádobek z již zmiňovaného ojedinělého nálezů z Dlouhých Mostů, okr. Cheb (*tab. II: 1*), která je však stabilně (*Hejna 1971, 504; Šebesta 2002, 205; naposledy Hasil 2010, 24*) pokládána za produkt vyspělé porýnské hrnčířské tradice, se kterou však cetnovský náleze v žádném případě spojovat nelze, a to zejména s ohledem na nesrovnatelně vyšší jakost zpracování dlouhomostecké nádobky (jemnější keramické těsto, tvrdý výpal, jemněji provedený hřebenový vpich).

Další dvě dvojkónické nádobky pocházejí z oblasti, která je tradičně, třebaže nesprávně (viz *Hasil 2014*) označována jako tzv. historické Chebsko. „*Fränkisch beeinflusstes Doppelkonus*“ desátého století spatřoval *F. W. Singer (1965, 127–128)* v pozůstatcích nádobky, která byla roku 1963 nalezena v areálu prehistorické fortifikace v Neudürllas-Birkenbühl, Ldkr. Wunsiedel. Klíčovým znakem této nádobky je její keramické těsto, nádobka je silně slídnatá, slabě vypálená a světlého střepu, což vedlo *A. Hejnu (1971, 514)* k přijetí Singerova názoru a úvahám o lokalitě Neudürllas-Birkenbühl jako o další raně středověké fortifikaci na Chebsku, protože takto popsany materiál vcelku odpovídal staršímu keramickému horizontu raně středověkého opevnění Chebu, které právě

A. Hejna v 60. letech 20. století zkoumal (*Hejna 1965*). Jakkoliv by však bylo lákavé uvažovat o tradici dvojkónického tvarosloví v západoslovanské keramice na východním okraji Horních Franků, resp. severovýchodě Horní Falce a na Chebsku, je třeba akceptovat názor *H. Loserta (1993, 183)*, který na základě rozsáhlé analýzy raně a vrcholně středověké keramiky z Horních Franků zařadil birkenbühlský náleze ke své keramické třídě 5b (*Silberglimmerware*). Ta je sice v dané oblasti v zásadě průběžná od pozdního merovejského období až do pokročilého vrcholného středověku (*Losert 1993, 93, Abb. 26*), ale konkrétní souběh morfologických znaků v případě daného jedince jednoznačně odkazuje do pozdního období produkce tohoto zboží, což případnou kulturní a ideovou provázanost cetnovské a birkenbühlské nádobky posouvá z roviny hypotetické do roviny čistě spekulativní.

S mladším merovejským obdobím lze naopak zcela bezpečně spojit doposud nepublikovanou nádobku, která je – bohužel bez jakýchkoliv nálezových okolností – uložena v keramické sbírce muzea *Stiftlandmuseum Waldsassen*. Její dvojkónický tvar plně koresponduje s hrubším, ale kvalitně vypáleným střepem charakteristického světlešedého odstínu, který spolu s typickou kolkovou výzdobou jednoznačně ukazuje na původ nádobky v bajuvarském prostředí. S cetnovským nálezem tak tento objekt spojuje tektonika nádobky (typický dvojkónus, pouze plastickou lištou naznačené, resp. jen nevýrazné ústí), srovnatelná kvalita keramického těsta a výpalu i užití kolkové techniky ve výzdobě. Zcela odtažitý nakonec není ani kazetový motiv, který sice sám o sobě pro bajuvarskou keramiku typický není, což však na druhou stranu rozhodně nelze tvrdit o prostorovém členění plecí bajuvarské keramiky jinými výzdobnými technikami, nejčastěji právě více či méně komplikovaným užitím kolku (srov. např. *Losert 2003, 468–470*). Patrně již neřešitelným problémem však zůstává vztah této nádobky k regionu, ve kterém je dnes přechovávána; modelově lze zvažovat dvě odlišná řešení s rozdílnými konsekvencemi po interpretaci cetnovské nádobky. V prvním případě by waldsassenská nádobka byla do nejseverovýchodnějšího výběžku Horní Falce zavlečena teprve v moderní době a její skutečné naleziště by se nacházelo s vysokou pravděpodobností kdesi v oblasti bajuvarské sídelní oikumeny. Waldsassenskou nádobku by pak bylo potřeba vnímat pro potřeby srovnání s cetnovským nálezem jako náhodně zvolený vzorek charakteristického zboží spjatého s bajuvarským prostředím. Pokud by však waldsassenský kus skutečně pocházel z takto severně položené oblasti, která je pro tuto kate-

Tab. II Výběr dvojkónických nádob s hřebenovou výzdobou se vztahem k cetnovskému nálezu. 1 – Dlouhé Mosty, okr. Cheb (kresba J. Hasil); 2 a 3 – Kleinbardorf, Gm. Sulzfeld, Ldkr. Rhön-Grabfeld (podle Haberstroh 2000); 4 – Lunstädt, Ldkr. Merseburg (kresba M. Beránek); 5 – Wolmirsleben, Ldkr. Salzlandkreis (podle Schmidt 1976). – Tab. II Eine Auswahl der Gefäße mit der Beziehung zum Fund aus Cetnov (Zettendorf). 1 – Dlouhé Mosty (Lange Brücke), Kreis Cheb (Eger) (Zeichnung J. Hasil); 2 und 3 – Kleinbardorf, Gm. Sulzfeld, Ldkr. Rhön-Grabfeld (nach Haberstroh 2000); 4 – Lunstädt, Ldkr. Merseburg (Zeichnung M. Beránek); 5 – Wolmirsleben, Ldkr. Salzlandkreis (nach Schmidt 1976).

gorii raně středověké keramiky z jihu Německa již značně výstřední, spojoval by jej s nádobkou z Cetnova navíc ještě obdobný sídelněhistorický kontext, tj. bylo by třeba jej interpretovat opět v souvislosti s komunikačním potenciálem krajiny delikátně položené na nejvýznamnějším středoevropském rozvodí (Dunaj/Labe/Rýn) ještě před tím, než byla zasídlena nositeli západoslovanské hmotné kultury a jazyka.

Další příklady obdobných atypických keramických tvarů je třeba hledat již ve vzdálenějších regionech. Mezi nimi vynikne jako snad nejbližší

známá paralela, nádobka pocházející z pohřebiště Kleinbardorf, Gm. Sulzfeld, Ldkr. Rhön-Grabfeld, v oblasti východního předpolí Spessartu, jež pochází z hrobového celku č. 2, který je možno zejména díky kombinaci typů skleněných korálků relativně bezpečně datovat do první poloviny 7. století (Haberstroh 2000, 250–251, Abb. 4).¹⁰ S cetnovským nálezem jej spojuje vedle dvojkónic-

¹⁰ Autor textu si dovoluje na tomto místě poděkovat Dr. J. Haberstrohovi za doplňující informace a poskytnutí kresbě a fotografické dokumentace ke studiu, jakož i za podnětnou diskusi.

ké profilace i absence jakéhokoliv náznaku hrdla. Ústí je dekorováno linií hřebenového vpichu, svrchní kónus je opět členěn hřebenovými liniemi, které v případě kleinbardorfského exempláře zasahují i pod úroveň maximální výduti, kde v tomto případě chybí druhý pás hřebenového vpichu, jenž se však naopak uplatňuje v rámci výzdoby plecí (viz *tab. II: 2*). Obě nádoby mimoto spojuje obdobné technologické provedení i rozměry. Pozoruhodný je pak celkový kontext lokality, která „spolu s raně středověkými bronzami ze sousední lokality Judenhügel představuje jedno z nejsevernějších nalezišť z období okolo roku 600 po Kr. v severním Bavorsku“ (Haberstroh 2000, 253; viz též Wamser 1984, 136–140, Abb. 100: 4). Zatímco však cetnovský nálezný předstává skutečně dosti izolovaný bod na mapě osídlení mladšího merovejského období jak v rámci severovýchodního Bavorska, tak i Čech, dokládá J. Haberstroh (2000, 255) zejména na základě písemných pramenů, že oblast dnešního dolnofransko-durynského pomezí se právě okolo roku 600 stává zájmovou oblastí franské říše (viz též Bednaříková 2009, 241; Bergmann a kol. 2008, 196–204). Její moc – resp. snad moc jejích mocensko-ideologických exponentů, tzv. *duces religiosi* – se mohla opírat právě o znovuobsazená starší výšinná sídliště jako v případě Judenhügela, v jehož zázemí se nachází kleinbardorfské pohřebiště. Jeho hmotná kultura ostatně na franské prostředí celkem zřetelně odkazuje, nejvýmluvněji – a z hlediska zájmu této stati nejzásadněji – právě dvojkónickou profilací nejen již výše zmiňované, excentricky zdobené nádoby, ale i drobným exemplářem zjištěným v hrobě bojovníka (nálezný celek č. 1, Haberstroh 2000, Abb. 3), který svou profilací i výzdobou (viz *tab. II: 3*) zcela zapadá do intencí bohužel jen nepsanou konvencí definovaného pojmu franský dvojkónus.

Na okraji souboru obdobné keramiky pocházející ze středního Německa (Schmidt 1961, 113, Taf. 24–25), tj. z někdejší durynské oblasti, jejíž elita v období první poloviny 7. století již participovala na franské expanzi, je potom možno zaznamenat další blízkou paralelu cetnovské nádoby, která pochází z lokality Lunstädt, Ldkr. Merseburg (Schmidt 1961, Taf. 25: e; Schmidt 1966, 201, 204; Schmidt 1976, 87). Její dvojkónické tělo přechází bezmála do kulovitého tvaru, ústí nádoby potom z této siluety opět nijak nevystupuje. Výzdoba je opět provedena hřebenovými liniemi, které stejně jako v předchozích případech člení celé plece nádoby; v takto vzniklých kazetách se potom – namísto hřebenového vpichu – uplatnil okrouhlý mřížkovaný kolek, ovšem velikost předmětu již opět přibližně odpovídá oběma výše zmíněným nádobkám (viz *tab. II: 4*). Nálezové okolnos-

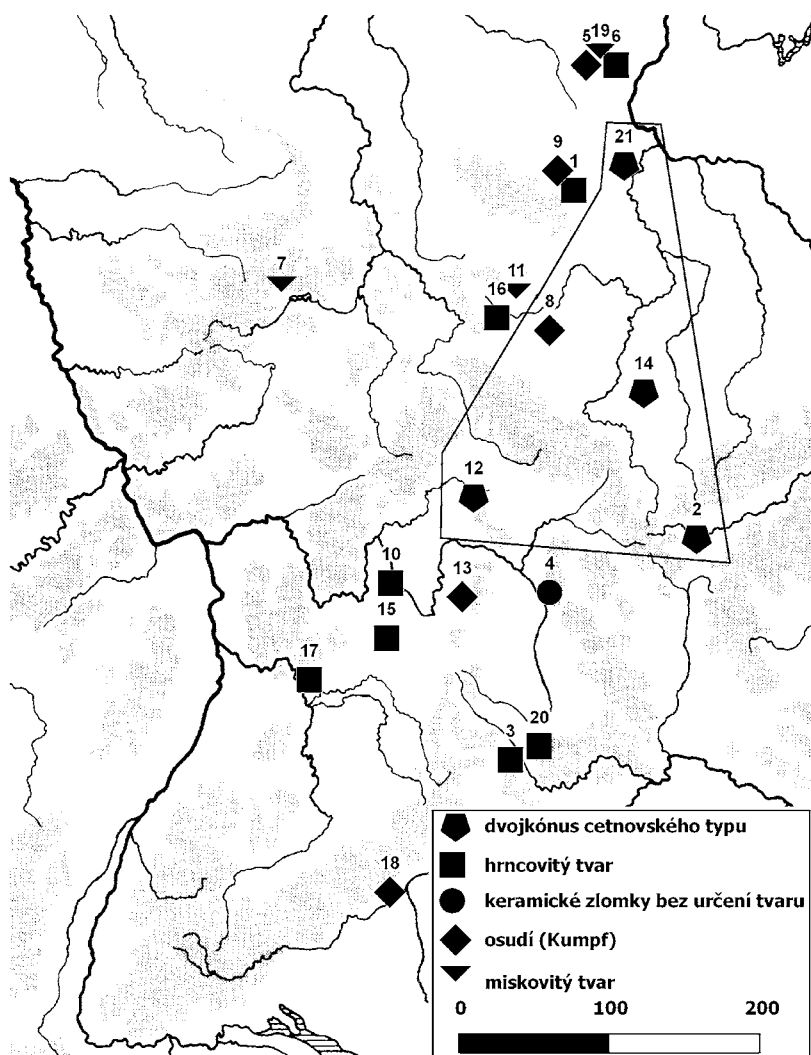
ti lunstädského exempláře jsou bohužel dalším faktorem, který jej spojuje s Cetnovem; nádoba byla získána stavebními dělníky roku 1946 a odevzdána do Landesmuseum Halle, takže opět chybí jakákoliv dokumentace archeologického kontextu. B. Schmidt – zřejmě víceméně oprávněně – pokládá tento nálezný celistvé nádoby za součást hrobové výbavy, kterou řadí ke svému IV. stupni středoněmeckých merovejských pohřebišť (Schmidt 1961, 14–15). Ten je chronologicky řazen do období 7. století a je pro něj charakteristická celá řada vnějších vlivů, vedle skandinávských především opět franské.

J. Haberstroh (2000, Liste 4, Karte 4) se ve své publikaci kleinbardorfského pohřebiště pokusil vymapovat v ruce robené dvojkónické keramické tvary zdobené hřebenovou linií, obě kleinbardorfské nádoby nejbližší analogie, tj. exempláře z Cetnova a Lunstädtu, zde ovšem chybějí. Naopak je zde zahrnuto velmi široké tvarové spektrum, tj. vedle ryze dvojkónických nádobek i hrncovité tvary, mísy, konkrétnímu tvaru nepřiraditelné zlomky a osudí (Kümpfe), mezi které jako specifický případ řadí J. Haberstroh právě i čistě dvojkónické tvary, takže výsledný obraz rozšíření takto vlastně *ad hoc* definované skupiny keramické produkce sahá od alamanské přes bajuvarskou, durynskou až k saské sídelní oblasti (viz *obr. 2*). Pokud se ovšem přidržíme užšího vymezení dvojkónusu cetnovského typu, zůstane z 21 položek doplněného Haberstrohova katalogu necelá pětina, konkrétně čtyři lokality, a to Cetnov, Kleinbardorf a Lunstädt, k nimž přibude navíc ještě Wolmirsleben, dnes Ldkr. Salzlandkreis. V tomto případě se jedná o kolekci keramických nádob z hrobů, které byly – opět bez jakékoliv dokumentace – zničeny okolo roku 1925 (Schmidt 1976, Nr. 172, 37). Jedna z těchto nádob (Schmidt 1976, Taf. 163: 8) představuje ryze dvojkónický tvar, rozměrově srovnatelný s předchozími exempláři. Výzdoba se v tomto případě soustředí toliko zejména na oblast maximální výduti a omezuje se pouze na hřebenovou výzdobu (*tab. II: 5*).

Oblast rozšíření nádobek cetnovského typu (*obr. 2*, zvýrazněno) se zužuje na oblast širšího Posálí, kam jako předhůří Smrčín spadá i oblast Chebské pánve, a do relativně úzkého časového horizontu ohraničeného první polovinou 7. století.

Závěr

Na základě provedeného rozboru technologických a morfologických znaků cetnovské nádoby lze konstatovat, že její výše zmíněná atypičnost snad platí pro tuto její konkrétní (fenotypic-

Obr. 2 Rozšíření merovejské keramiky s kombinovanou hřebenovou výzdobou, oblast výskytu nádobek cetnovského typu graficky zvýrazněna (podle Haberstroh 2000, upraveno a doplněno). – Abb. 2 Die Verbreitung der merowingergzeitlichen Keramik mit kombinierten Kammverzierung, der Bereich des Vorkommens von Gefäßen des Zettendorfer Typus graphisch markiert (nach Haberstroh 2000, bearbeitet und ergänzt).

1 – Badeborn; 2 – Cetnov;
 3 – Dittenheim; 4 – Eggolsheim;
 5 – Emden; 6 – Farsleben;
 7 – Goddelsheim; 8 – Großfahner;
 9 – Halberstadt; 10 – Hettstadt;
 11 – Kirchheilingen; 12 – Kleinbardorf;
 13 – Kleinlangheim;
 14 – Lundtädt; 15 – Mergentheim;
 16 – Mühlhausen; 17 – Neckarelz;
 18 – Oberdisingen; 19 – Statuelle;
 20 – Weißenburg; 21 – Wolmirsleben.

kou) kombinaci, nikoliv však pro jednotlivé sledované faktory. Začneme-li nejmarkantnějším z nich, tj. dvojkónickou stavbou, nabízí se zde dva kulturní okruhy, pro které je tato profilace typická, tj. franský dvojkónus a tradice bavorských osudí. Pro bavorskou keramiku je potom typické výrazné prostorové členění výzdoby a velmi kvalitní technologické zpracování. S prvním z těchto znaků se v případě cetnovského nálezu setkáváme, s druhým však již nikoliv, pakliže toto v principu relativní tvrzení budeme chápat v kontextu soudobé germánské keramiky. Variabilita technologie je naopak typická pro keramiku, již by snad s jistou dávkou rezervovanosti bylo možno označit jako zboží franské tradice, pro které je genotypem právě franský dvojkónus. Analýzu druhého markantního znaku, tj. kombinované hřebenové výzdoby na v ruce robených nádobách, provedl již J. Haberstroh (2000, Karte 4, Liste 4). Z jeho závěrů lze odvodit jako nejpravděpodobnější hypotézu výrok, že tento prvek je charakteristický pro zboží vznikající na východním, resp. jihovýchodním

okraji franské hrnčířské tradice, zatímco bavorskou oblast tento fenomén téměř nezasáhl.

Doposud nevelký soubor vy publikovaných nádobek cetnovského typu lze nejspíše nahlížet jako specifickou skupinu artefaktů, na nichž se projevuje spojení všech výše zmiňovaných znaků; jde tedy technologicky, morfologicky a konečně i geograficky o okrajovou skupinu keramiky mladšího merovejského období. Periferní charakter měla pak ve vztahu k merovejskému království i oblast jejího výskytu; právě v první polovině 7. století došlo k završení integrace Duryňků do svazku franské říše, což s sebou vedle mnoha jiných vazeb nepochybně přineslo i vzájemnou interakci v rovině hmotné kultury, třebaže o mechanismech této kulturní výměny se lze vyjadřovat na základě dostupné pramenné báze jen v rovině modelů a spekulací.

Pouze hypotetická potom zůstane i diskuse o konkrétním významu cetnovského nálezu pro studium dějin osídlení a komunikačního významu Chebské pánve. Příspěvkem do této diskuse

bude i esovitá záušnice typu SR1 dle *R. Hannigové (2003)* nalezené roku 2014 na k. ú. Cetnova – viz *Hasil – Beránek (v tisku)*; v každém případě jde však o raritní, přesto poměrně zřejmý doklad velmi raných kontaktů s oblastí Posálí, jimž zatím medievistické bádání zřejmě nevěnovalo tolik pozornosti, kolik by si toto pozoruhodné téma zasloužovalo.

Zusammenfassung

Der Beitrag fokkuiert ein marginales Phänomen der frühmittelalterlichen germanischen Sachkultur, und zwar doppelkonische, kammverzierte Gefäße, die am Ostrand des Frankenreiches des frühen 7. Jahrhunderts vorkommen (*Abb. 4*). Die vereinzelt Funde dieser Art, die der Autor als Zettendorfer Typus bezeichnet, häufen sich im Saalegebiet und wurden durch das zugehörigen Grabinventar datiert.

Der einzige Fund (*Abb. 2*) auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik stammt aus Cetnov (Zettendorf), Kreis (Cheb) Eger, und wurde am 23. September 1997 am Boden des ausgelassenen Staudammes Škalka (cca 5 km westlich von Eger, für eine Genaue Lokalisierung siehe *Abb. 1*) von einem Fischer gefunden und dem Kreismuseum in Eger übergeben. Die erste Auswertung und Publikation erfolgte durch den Egerer Kreisarchäologen PhDr. P. Šebesta.

Die Gefäße des Zettendorfer Typus (*Abb. 3*, Nr. 3, 4 und 5) sind als Derivat des sog. fränkischen Doppelkonuses zu verstehen, als ein Konglomerat und so auch als ein Zeugnis der fränkisch-baierisch-thüringischen Einflüsse am Ostrand des merowingischen Kulturkreises.

Literatura

- Bednaříková, J. 2009:* Frankové a Evropa. Praha.
- Bergmann, R. a kol. 2008:* Missionierung und Christianisierung im Regnitz- und Obermaingebiet. Schriftenreihe des Historischen Vereins Bamberg 41.
- Bierbrauer, V. 2004:* Zur ethnischen Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. In: W. Pohl (Hrsg.): Suche nach der Ursprüngen: von den Bedeutung des frühen Mittelalters. Wien, 45–84.
- Brather, S. 2004:* Etnische Interpretation in der frühgeschichtlichen Archäologie: Geschichte, Grundlagen und Alternative. Berlin – New York.
- Brather, S. 2011:* Ethnizität und Mittelalterarchäologie: Eine Antwort auf Florin Curta. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 39, 161–172.
- Burke, P. 2005:* Variety kulturních dějin. Brno.
- Burke, P. 2011:* Co je to kulturní historie? Praha.
- Curta, F. 2007:* Some remarks on ethnicity in mediaeval archaeology. Early mediaeval Europe 15, 159–185.
- Daniel, U. 2005:* Kompendium Kulturgeschichte: Theorien, Praxis, Schlüsselwörter. Frankfurt am Main.
- Hanning, R. 2003:* S-Schläfenringe frühmittelalterlichen Gräberfeldern Nordostbayerns. In: I. Ericsson – H. Losert (eds.): Aspekte der Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit: Festschrift für Walter Sage. Bonn, 174–185.
- Haberstroh, J. 2000:* Die merowingischen Grabfunde von Kleinbardorf, Gde. Sulzfeld, Lkr. Rhön-Grabfeld. Beiträge zur Archäologie in Unterfranken, 245–263.
- Hasil, J. 2008:* Chebsko a Horní Franky – kontaktní region Franské říše a západních Slovanů. In: R. Šimůnek (ed.): Regiony – časoprostorové průsečíky? Historická geografie, Supplementum 2, 77–97.
- Hasil, J. 2010:* Raně středověké osídlení Chebska. Studia Mediaevalia Pragensia 9, 7–73.
- Hasil, J. 2014:* Das sogenannte Historische Egerland – zwischen dem mittelalterlichen Landesausbau und dem Ausbau der modernen Gemeindeidentität. In: E. Dringmuth-Dallmer – J. Klápště (eds.): Tradition – Umgestaltung – Innovation: Transformationsprozesse im hohen Mittelalter. Praehistorica 31/2, 209–219.
- Hasil, J. – Beránek, M. (v tisku):* Esovitá náušnice karolinského typu z k. ú. Cetnov, okr. Cheb. In: P. Břicháček – M. Metlička (eds.): Sborník k 70. narozeninám PhDr. Pavla Šebesty.
- Hejna, A. 1965:* Zbytek opevnění slovanského hradiště v Chebu. Archeologické rozhledy 17, 825–830.
- Hejna, A. 1971:* Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II. Památky archeologické 62/2, 488–550.
- Klápště, J. 2003:* Dějepis a archeologie: Příbuzenství jak se patří. In: J. Klápště – E. Plešková – J. Žemlička (eds.): Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštika. Praha, 96–109.
- Klír, T. 2015:* Hydronymie Chebskanv kontextu severovýchodního Bavorska. Praehistorica 32/2, 173–223.
- Koch, U. 1977:* Das Reihengräberfeld bei Schretzheim, 2 sv. Berlin.
- Losert, H. 1993:* Die früh- bis hochmittelalterliche Keramik in Oberfranken. Zeitschrift für archäologie des Mittelalters, Beiheft 8.
- Losert, H. 2003:* Alternering in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und „Ethnogenese“ der Bajuwaren. Berlin.
- Macháček, J. s. a.: Archeologie a dějepis. Jak ano a jak ne. Studia Mediaevalia Pragensia, Medievistické fórum [online]. [cit. 9. 4. 2012]. Dostupné z: <http://praha5.ff.cuni.cz/smp/sites/default/files/Machacek%20-%20%20Archeologie%20a%20d%C4%9Bjepis.pdf>*
- Neustupný, E. 2007:* Metoda archeologie. Plzeň.
- Profantová, N. 2000:* Slovanské výšinné sídliště z Třebovle, okr. Kolín. K problému napodobení cizích předloh v keramice. Archeologické rozhledy 52/4, 647–664.
- Schmidt, B. 1961:* Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Halle/Saale.
- Schmidt, B. 1966:* Zur Keramik des 7. Jahrhunderts zwischen Main und Havel. Prähistorische Zeitschrift 43/44, 167–235.
- Schmidt, B. 1970:* Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog, Südteil. Berlin.
- Schmidt, B. 1976:* Die späte Völkerwanderungszeit in Mitteldeutschland. Katalog, Nord- und Ostteil. Berlin.
- Singer, F. W. 1965:* Mittelalterliche Keramik aus dem Fichtelgebirge. Kulturwarte 11, 122–133.
- Šebesta, P. 1995:* Cetnov, okr. Cheb. Výzkumy v Čechách 1990–2, č. 179, 43.
- Šebesta, P. 2002:* Die älteste Spuren der Kolonisation in Cheb/Eger. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen 12, 204–210.
- Träger, A. 1985:* Die Verbreitung der Stempelverzierung auf der Keramik des 5.–8. Jh. zwischen Oder/Neiße und Weser. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 29, 159–225.
- Wamser, L. 1984:* Merowingerzeitliche Bergstationen in Mainfranken – Stützpunkte der Machausübung gentiler Gruppen. Archäologisches Jahr in Bayern 1983, 136–140.